

**UPOREDNA ANALIZA RADOVA INŠTITUTA ZA
NOVEJŠU ZGODOVINU I INŠTITUTA ZA NOVIJU
ISTORIJU SRBIJE**

APSTRAKT: U radu smo na osnovu analize Bibliografije saradnika Inštituta za novejšo zgodovino za period od 1989. godine do 1998. godine i bibliografskog istraživanja sprovedenog na opusu saradnika Instituta za noviju istoriju Srbije, pokušali da damo pregled onoga šta se i kako se radilo, osnovnih smernica, temeljnih postignuća, kao i propusta većeg dela slovenačke i samo jednog dela jugoslovenske historiografije, koju ta dva instituta predstavljaju. Na osnovu toga, razmatrane su sličnosti i razlike u razvoju srpske i slovenačke historiografije u poslednjoj deceniji 20. veka.

Pojava Bibliografije Inštituta za novejšo zgodovino za period od 1989. do 1998. godine podstakla nas je da, analizirajući je, pokušamo da utvrdimo gde se sada nalazi slovenačka historiografija, kako se razvijala u poslednjih deset godina, koje su joj osnovne smernice, trenutni trendovi, ko su saradnici Inštituta i koje su njihove teme istraživanja. Svaka bibliografija ako je korektno urađena, što za navedenu stoji, omogućava da se vidi šta se radilo, kako se radilo, temeljna postignuća, eventualni neuspesi i propusti. Sve je utoliko zanimljivije pošto je u pitanju deo nekada „jedinstvene” jugoslovenske historiografije i deo bivšeg državnog, političkog i društvenog prostora. Uz to, sa izbijanjem krize početkom devedesetih godina, veze među istoričarima su se pokidale, onemogućeni su susreti i komunikacija, pa se malo zna kako se i šta se radi na slovenačkoj ili srpskoj strani.

S druge strane, Bibliografija je bila povod da uradimo malo bibliografsko istraživanje saradnika Instituta za noviju istoriju Srbije i da metodom kvantifikacije izrazimo trenutna stanja, konstatujemo odnose među elementima koje smo uzeli za uporedni

pregled.

Najpre, postavlja se pitanje: da li je opravdano poređenje ove dve naučne ustanove? Mislimo da jeste. Za upoređivanje postoje bar četiri formalna razloga: prvi, vreme nastanka i okolnosti u kojima su delovali; drugi, istorijski periodi i teme koje su proučavali, treći, približno isti broj saradnika, četvrti, šta se promenilo nakon devedesetih u njihovoj strukturi, koje su sličnosti i razlike.

Obe ustanove nastale su kao rezultat trenutnih političkih potreba, u vreme velikog političkog i ideološkog upliva na istoriografiju, njihovog pritiska na istoričara.¹ Obe su trebalo da se bave sistematskim radom na istoriji Komunističke partije, radničkog pokreta, istorije narodnooslobodilačke borbe i problema socijalističke izgradnje. O tim zadacima svedoče i prvobitni nazivi. Institut za zgodovino delavskega gibanja trebalo je da ostvari navedene zadatke na području Republike Slovenije i osnovan je jula 1959. godine.² Isto je važno i za Srbiju gde je delovao Zavod za istoriju radničkog pokreta Srbije, koji je osnovan početkom iste godine. Od jula 1965. godine ova ustanova deluje pod nazivom Institut za radnički pokret Srbije.³ Trenutak osnivanja ovih ustanova (1959) nije slučajan. Taj trenutak je u vezi sa VII kongresom SKJ 1958. godine, na kome je proklamovan antidogmatski kurs, zbog čega je izbio obnovljeni spor sa SSSR-om. E. Kardelj je smatrao da je izučavanje protivrečnosti u razvoju socijalizma centralno za taj spor. Ovi stavovi su izrečeni u aprilu 1959. godine, a iste godine su, osim ove dve ustanove, u isto vreme osnovani i Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Institut za proučavanje radničkog pokreta Bosne i Hercegovine⁴.

Problemi sa kojima su se instituti susretali opredeljivali su i njihovo delovanje u prvim decenijama postojanja. Kao prvo, oba su od početaka bila opterećena dvojakom prirodom, prirodom arhivske ustanove i prirodom naučnoistraživačke ustanove. Slovenački institut je čak i nastao spajanjem Arhiva i Muzeja CK SK Slovenije, ali je već posle tri godine, 1962. Muzej odvojen i pretvoren u Muzej narodne revolucije Slovenije. A iz srpskog instituta izdvojeno je 1970. godine arhivsko odeljenje i pripojeno Državnom arhivu Srbije. Na ovaj način postepeno se uobličavala u organizacionom smislu njihova naučna fizionomija. Ali, za to pitanje neposredno je bila vezana druga grupa problema, pitanje stručne osposobljenosti saradnika i finansiranja. Njih su

¹ Đorđe Stanković, Ljubodrag Dimić, *Istoriografija pod nadzorom (Prilozi istoriji istoriografije) 1*, Beograd 1996, str.199-238.

² Uvodnu studiju o nastanku i razvoju Instituta napisao je Zdenko Čepić str.7-39. Potrebno je istaći da je lišena jednog šireg jugoslovenskog okvira, u kome je nastao i delovao Institut. Ne pominje se postojanje sličnih instituta osnovanih po ostalim jugoslovenskim republikama. Doduše, on napominje veliki politički i ideološki uticaj na razvoj instituta. („Bibliografija Instituta za novejšo zgodovino 1989-1998“, (*Prispevki za novejšo zgodovino*, 39, 1999 št. 1.) Institut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 1999, str. 236.)

³ Koreni su mu vidljivi još 1949. godine kada je formirano Istorijsko odeljenje CK SK Srbije. Postepeno, u narednom periodu se transformisao u Komisiju za istoriju, onda u Istorijski arhiv CK SK Srbije, početkom 1959. godine u Zavod, a od 1965. godine u Institut, (*Spomenica Instituta za noviju istoriju Srbije*, Beograd 1995, str.142.)

⁴ Đorđe Stanković, Ljubodrag Dimić, *Istoriografija pod nadzorom*, str. 163, 263,278.

rešavali postepenim zapošljavanjem fakultetski obrazovanih saradnika, posebno istoričara. Istovremeno sa prevazilaženjem prethodnih poteškoća, obe ustanove su dobijale sve više naučni karakter i pretvarale se od ustanova koje su prikupljale, sređivale, čuvale i obrađivale dokumenta potrebna za izučavanje istorije Komunističke partije, radničkog pokreta, narodne revolucije i socijalizma, do ustanova koje su ih istraživale, svake na svom nacionalnom području. I, konačno, obe formalno dobijaju status naučnih ustanova krajem sedamdesetih godina. U sadašnji naziv slovenački institut je preimenovan 1989. godine, a srpski 1992. godine⁵.

Jedan širi problem koji je pratio oba instituta od osnivanja i koji se odnosio na jugoslovensku historiografiju uopšte bio je snažna isprepletanost istorije, historiografije i politike. Sa jačanjem republičkih centara moći u šezdesetim i sedamdesetim godinama javljaju se nacionalne i republičke historiografije. One se sve više razdvajaju još pre raspada Jugoslavije, i to otežava sagledavanje celine jugoslovenske historiografije. Historiografija je umesto opštejugoslovenskog dobijala sve više posebna nacionalna obeležja⁶. To je bilo vidljivo i u delatnosti oba instituta koji su radili po „sopstvenim programima” i uglavnom okrenuti proučavanju svog republičkog i nacionalnog prostora.⁷

I devedesete godine, sa snažno ispoljenim političkim i društvenim previranjima, donele su istorijskoj misli nekadašnje Jugoslavije nove protivrečnosti. Zapravo, sa formiranjem novih nacionalnih država završava se ranije započet proces odvajanja nacionalnih historiografija i otpočinju svoj potpuno samostalan život slovenačka, srpska odnosno jugoslovenska, hrvatska, makedonska. Veze među predstavnicima ovih „nacionalnih” historiografija su se pokidale i onemogućena je komunikacija. To su neki od osnovnih činioca koji su uslovljavali i određivali delovanje slovenačkih i srpskih istoričara, odnosno saradnika Inštituta za novejšu zgodovinu i Instituta za noviju istoriju Srbije, koje bi trebalo imati u vidu prilikom sagledavanja njihovog ukupnog historiografskog učinka. Pritom, ne bi se smelo izgubiti iz vida da u Sloveniji pored Inštituta za novejšu zgodovinu postoji još samo Znanstvene inštitute pri Filozofske fakultete u Ljubljani, kao ustanova za proučavanje istorije i čime se zaokružuje celina slovenačke historiografije. Za razliku od slovenačke jugoslovenska historiografija se ne iscrpljuje delatnošću Instituta za noviju istoriju Srbije koji je samo jedan njen deo, jer pored njega deluju Institut za savremenu istoriju (ISI) i Istorijski institut. Prvi obuhvata u proučavanju isti period kao i INIS, s tim što je veća orijentisanost na evropski i svetski kontekst izučavanja jugoslovenskih pojava, procesa i događaja a drugi institut istraživački je okrenut proučavanju prošlosti pre 1918. godine. To znači da pokušavamo da vidimo, imajući pred sobom uz ranije istaknute razloge i napomene, veći deo slovenačke a samo jedan manji deo jugoslovenske historiografije.

⁵ Bibliografija Instituta za novejšu zgodovinu 1989-1998, (*Prispevki za novejšu zgodovinu*, 39, št. 1, 1999), Inštitut za novejšu zgodovinu, Ljubljana, 1999 str. 236.; *Spomenica Instituta za noviju istoriju Srbije*, Beograd 1995, str. 142.

⁶ Ljubodrag Dimić, „Jugoslovenska država i historiografija”, *Tokovi istorije* br. 1-2, Beograd 1999, str.326-339.

⁷ Đorđe Stanković, Ljubodrag Dimić, *Istoriografija pod nadzorom*, str. 328.

Bibliografija saradnika Inštituta za novejšo zgodovino, koja je pružila mogućnost za analizu obuhvata vreme od 1989. godine do 1998. godine, dala je i vremensko ograničenje za uporedni pregled oba instituta. Prikazuje delatnost svih zaposlenih u institutu bez obzira na dužinu radnog perioda. Zbog toga smo prikupili bibliografske podatke i za sve saradnike Instituta za noviju istoriju Srbije u navedenom periodu.⁸

Kao problem pojavilo se pitanje kako, s obzirom da je bibliografija krajnje raščlanjena⁹, vršiti poređenje. Kao merilo poređenja uzeli smo studije, izvorne i pregledne naučne članke, poglavlja u naučnoj knjizi, monografije.¹⁰ Izvan njega ostali su stručni članci koji su objavljeni u dnevnim listovima, objavljena predavanja za koja nismo sigurni da li su izvod ili predavanje koje kao objavljeno sadrži i izvornu podlogu. Takođe, nismo uzeli u razmatranje ni delove u stručnim knjigama jer se uglavnom radilo o nacionalnim projektima u kojima i sada učestvuje veliki broj saradnika i to ne samo Inštituta za novejšo zgodovino. Od njih pominjemo *Slovensku kroniku XX stoleća*, *Primorski slovenski biografski leksikon* i *Dokumente slovenstva*. Isto je i kada je reč o *Enciklopediji Slovenije*. Ali i saradnici Instituta za noviju istoriju bili su uključeni u slične projekte, na primer *Istorija srpske istoriografije* i *Srpski biografski leksikon Matice srpske*.

TRI GENERACIJE SARADNIKA

Među saradnicima oba instituta, koji su bili aktivni u periodu 1989-1998¹¹ vidljive su tri generacijske grupe: starija (koja je rođena do 1940. godine), srednja (rođene

⁸ Do bibliografskih jedinica saradnika INIS došli smo na različite načine, jer za isti period ne postoji kompletno uradna bibliografija: putem *Spomenice Instituta za noviju istoriju Srbije* objavljene u čast četrdeset godina Instituta, prelistavanjem stručnih časopisa u kojima su saradnici objavljivali radove, pregledom objavljenih radova u Bibliografskom zavodu, ili putem njihovih godišnjih izveštaja koje nismo imali za sve godine. S obzirom na sve te probleme oko prikupljanja, mogući su minimalni previdi, koji ne utiču u većoj meri na opštu sliku.

⁹ Podela izgleda ovako: Izvirni znanstveni članek, pregledni znanstveni članek, strokovni članek, poljudni članek, objavljeno vabljeno predavanje na znanstveni konferenciji, objavljeno vabljeno predavanje na strokovni konferenciji, poglavlje ali samostojni sastavak v strokovni knjgi, sastavak v enciklopediji, objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika, predgovor, polemika, diskusija, objavljeni intervjui, znanstvena monografija, itd.

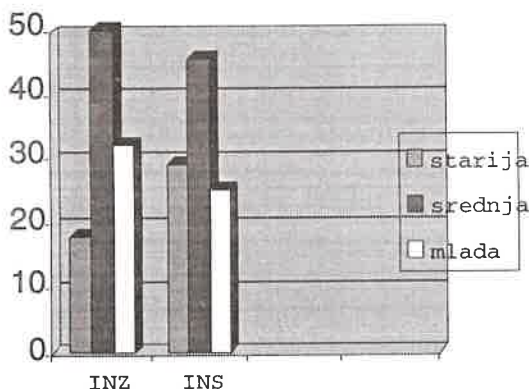
¹⁰ U određivanju merila za kvantifikovanje i poređenje delimično su nam pomogla i *Dokumenta Ministarstva za programe istraživanja* u okviru kojih se nalaze i kriterijumi odnosno koeficijenti za sticanje naučnih zvanja. Inače, njih Ministarstvo za nauku i tehnologiju objavljuje svake godine.

¹¹ U periodu od januara 1989. godine do kraja decembra 1998. godine u Inštitutu za novejšo zgodovino bilo je zaposleno dvadeset osam saradnika, a u Institutu za noviju istoriju Srbije dvadeset četiri saradnika. Neki od njih su, u međuvremenu, otišli u penziju, neki su napustili institute i otišli na nova radna mesta, a neki su započeli svoj rad kao mladi asistenti-istraživači. Mi smo sagledali u radu sve njih bez obzira na dužinu radnog perioda koju su proveli u Institutu. Uz poštovanje usvojenog kriterijuma, samo napominjemo da tokom devedesetih pripadnici starije generacije okončavaju svoj radni vek u institutima (u INZ-u njih troje od ukupno pet, a u INIS-u njih četvoro od ukupno sedam saradnika), ali i pripadnici srednje generacije svoj radni period u institutu i odlaze na nova radna mesta. Ova fluktacija u srednoj generaciji je izrazitija u slovenačkom nego u srpskom institutu, gde je od ukupno četrnaest saradnika pet otišlo u druge ustanove. Kod INIS-a se to nije događalo sa predstavnicima srednje generacije, ali je zato u mlađoj to učinilo dvoje saradnika, dok u INZ-u samo jedan.

između 1940. i 1960. godine), i mlađa (obuhvata rođene posle 1960. godine). U tabeli poredimo studije i članke, dok monografije poredimo na drugom mestu zbog toga što nema smisla dodavati broj strana u monografijama broju strana u manjim radovima (videti tabelu br.1).

TABELA BR.1 Podela saradnika dva inštituta po generacijama

Generacije	INZ (28 zaposlenih)	INIS (24 zaposlena)
starija (rođeni do 1940)	5 (17,85%)	7 (29,16%)
srednja (1940-1960)	14 (50%)	11 (45,83%)
mlada (posle 1960)	9 (32,14%)	6 (25%)

Starija generacija se izborila za proučavanje istorije Jugoslavije, te je možemo nazvati i generacijom njenih utemeljivača. Ona je uspela da dobije borbu sa ideološkim i političkim preprekama u naučnom istraživanju, obezbedi institutima i istraživačima naučni dignitet i da utre znatno drugačiji put ostalim generacijama istraživača. Za nju je karakteristično da u institutima dobija zaposlenje u toku šezdesetih godina i tematska usmerenost uglavnom na istoriju revolucionarnog radničkog pokreta po republikama, sindikalnih organizacija, delovanje Komunističke partije, analizu partijske i komunističke štampe, teme iz diplomatske i vojne istorije ali kao rekonstrukcije događaja, uz naglašenu personalizaciju i faktografiju. Istovremeno, kod nje se pojavljuje i težnja za napuštanjem tematski uskih segmenata prošlosti i da se tematska usmerenja sagledaju u širem političkom, ekonomskom i društvenom kontekstu. Ona je devedesetih godina nastavila ranije teme, ali sa sve snažnijom orijentacijom ka socijalno-ekonomskim aspektima istraživane pojave.

Srednja generacija dolazi u institute poslednjih godina sedme decenije i početkom osamdesetih godina. Ona je imala otvoren prostor za naučno stvaranje bez trošenja energije na politička i ideološka sukobljavanja, pošto je taj problem uspela da reši starija generacija. Usled toga, srednja generacija je mogla da slobodnije usmerava interesovanja i bira teme. Takođe se menja i način rada sa izvorima, pozivaju se u pomoć druge naučne discipline, na primer politikologija, sociologija, ekonomija, koje utiču na kvalitativno drugačije iščitavanje izvora, a samim tim i drugačije razmišljanje, povezivanje i viđenje prošle stvarnosti. Nova tematska usmerenost, koja se vidi već i kod starije generacije, još je izraženija kod srednje generacije. Fokus se čak i u političkoj istoriji širi, sa dotadašnje isključive usredsređenosti na radnički pokret i komunističku partiju, na čitav spektar političkih partija i pokreta, pre svega na građanske partije i pokrete. Pri tome, i u političkoj istoriji se davao veći značaj društveno-ekonomskim osnovama.

Mlađu generaciju odlikuje zapošljavanje u institutima u dve grupe: prva se zaposlila u drugoj polovini osamdesetih, a druga u drugoj polovini devedesetih godina. Zanimljivo je da se ovaj obrazac zapošljavanja zapaža u oba instituta, bez obzira na vrlo različite društvene okolnosti. Ova generacija, stupajući na naučnu scenu, mogla je da na osnovu ranije dosegnutih znanja (što je rezultat prethodne dve generacije) u većoj meri revalorizuje i relativizuje stare rezultate, sagleda ih na drugi način, nadopuni, lakše otvori nova polja istraživanja. Korišćenje rezultata drugih naučnih disciplina se nastavlja još više u mlađoj generaciji, pa se pored sociologije, prava, ekonomije i politikologije, pojavljuje psihologija, etnologija, antropologija i sl. Pojam izvora se proširio na skoro sve moguće ostatke prošlosti i omogućio je mlađoj generaciji da lakše sagledava totalite prošlosti. To znači da ona pristupa i starim temama na nov metodološki način, ali javljaju se i nove teme: demografija, nacionalne manjine, istorija simbola.

Najpre, primetna je jasna i jedinstvena evolutivna linija kod svih generacija oba instituta, naravno, počev od starije, od borbe za zasnivanjem istorije Jugoslavije, preko širenja tematskih preokupacija do sticanja znatnih znanja i njihovog vrednovanja na drugačiji način uz, naravno, njihovo širenje poslednje decenije 20. veka. Sve je to bilo praćeno i usvajanjem novih metodoloških načela u radu i novih metodoloških koncepcija. Dakle, kod sve tri generacije, u devedesetim godinama su primat stekle kulturni, socijalni i ekonomski aspekti, čak i u sagledavanju političkih tema i procesa.

Iz analize dobijenih podataka vidi se da je i u jednom i u drugom institutu najveća prisutnost srednje generacije. U slovenačkom institutu iznosi jednu polovinu, odnosno oko 50% od ukupnog broja zaposlenih i za oko 5% je veća nego u srpskom institutu. Brojnost mlađe generacije se povećava u oba ako se ima u vidu njihova godina zaposlenja (poslednje dve-tri godine), ali je manja za oko 7% u Institutu za noviju istoriju Srbije. Prisustvo predstavnika starije generacije u srpskom institutu je nešto veće nego u slovenačkom.

Shodno generacijskoj podeli sagledali smo i učinak svake generacije ponaosob. U tabelama posebno poredimo manje radove i monografije. Prema prethodno utvrđenim kriterijumima ukupan broj manjih radova sve tri generacije Inštituta za novejšu zgodovinu (INZ) iznosi 365, a ukupan broj strana 4644 (Tabela br.2). Gledano po saradniku to je u desetogodišnjem periodu 13,03 rada i 12,72 strane po saradniku. Vidljivo je da najveći broj radova beleži srednja generacija. Međutim, zanimljivo je da po broju strana starija generacija koja ima skoro za 2/3 manje predstavnika ima za dve strane više po radu. U tom smislu srednja i mlada generacija su izjednačene.

Što se tiče Inštituta za noviju istoriju (INIS) broj manjih radova je 374 i u odnosu na slovenački institut nešto je veći, ali je zato ukupan broj strana manji i iznosi 4379, što je oko 15 radova po saradniku i 11,70 strana po saradniku (Tabela br.3). I u srpskom institutu uočljiva je najveća prisutnost radova srednje generacije i sa njom broj strana.

Da bismo videli i lični učinak saradnika ova dva instituta, pomenućemo po tri najproduktivnija predstavnika svake generacije, po manjim radovima i po monografijama. Po manjim radovima, u starijoj generaciji INZ to je Tone Ferenc, u srednjoj Jože Prinčič, a u mlađoj Aleš Gabrič. Na njih trojicu otpada 20% manjih radova.¹² U okviru INIS-a starije generacije najproduktivniji predstavnik po tom tipu radova je Latinka Perović, u srednjoj Mile Bjelajac, a u mlađoj Branko Nadoveza. Njihov ukupni skor je 23,79% od ukupnog broja ovih radova (reč je o radovima u posmatranom periodu).¹³

U pogledu radova monografskog tipa¹⁴ saradnici INZ su objavili trideset dve monografije i u tom smislu je bila posebno plodna 1994. i 1995. godina, kada je objavljena polovina pobrojanih monografija. Inače, 1994. godina je i po broju manjih radova bila vrlo značajna. Publikovano je pedeset šest takvih radova. Interesantno je da za ostale godine postoji ujednačena produktivnost. Saradnici INIS-a, u periodu koji analiziramo, objavili su četrdeset četiri monografije, što je dvanaest više nego saradnici INZ-a. Posebno plodna bila je 1997. godina, jer je iz štampe u javnost izašlo trinaest knjiga, a ta i sledeća godina su bile najproduktivnije i u pogledu broja manjih radova.¹⁵ U odnosu na njih, 1992. godina je bila krajnje slaba. Nije bilo objavljenih monografija, a radova svega devet.

Zanimljivo je pogledati podelu monografija i po generacijama, pri čemu smatramo da je nepotrebno sabirati i broj njihovih strana. Primetno je da srpski institut u ukupnom zbiru ima više objavljenih naučnih monografija i to za 11 knjiga, ali u po-

¹² T. Ferenc: 30 radova i 476 strana; J. Prinčič: 16 radova i 311 strana; A. Gabrič: 27 radova i 373 strane. Ukupno 73 rada i 1160 strana, što je 20% od ukupnog broja radova sve tri generacije (365) i 24,97% od ukupnog broja strana(4664).

¹³ L. Perović: 45 radova i 452 strane; M. Bjelajac: 29 radova i 436 strana; B. Nadoveza: 15 radova i 108 strana. Ukupno 88 radova i 996 strana, što je 23,52% od ukupnog broja sve tri generacije (374) INIS-a i 22,73% od ukupnog broja strana (4379).

¹⁴ U bibliografiji saradnika INZ-a postoji razlikovanje na naučne i stručne monografije. Tu podelu smo i mi usvojili s obzirom na to da su u stručne monografije uračunali one u kojima je objavljena izvorna građa ili su rezultat rada više autora. Ovakva podela se uklapa i u podelu koja je važeća i u jugoslovenskoj istoriografiji, a i prema kriterijumima Ministarstva za nauku i tehnologiju koja u naučne monografije računa samo knjige do tri autora. U tabeli smo ih računali posebno i u zagrade smo stavili stručne monografije.

¹⁵ 1997. godine objavljeno je 69, a 1998. godine 67 radova.

gledu stručnih monografija postoji skoro izjednačenost sa slovenačkim institutom. Dalje, starija generacija saradnika INIS-a je za nešto više od dva puta i za oko tri i po puta bolja u pogledu stručnih monografija od saradnika INZ-a. Što se tiče srednje generacije, ako sagledamo oba monografska tipa, vidljiva je ujednačena produktivnost u oba instituta. Isto važi i za mladu generaciju, s tom razlikom što mladi saradnici INIS-a nemaju objavljenih stručnih monografija¹⁶.

Što se tiče ličnog doprinosa saradnika ukupnom broju monografija to izgleda ovako: u INZ-u najveći broj monografija u starijoj generaciji objavio je Tone Ferenc (2 naučne i 1 stručnu), u srednjoj su to dva predstavnika, Jurij Perovšek i Jože Prinčič koji imaju podjednak broj (2 naučne i 1 stručna), a u mladoj Aleš Gabrič (2 naučne i 1 stručna). Od saradnika INIS-a najviše je monografija u starijoj generaciji u razmatranom periodu publikovala Latinka Perović (5 naučnih i 4 stručne), u srednjoj ima nekoliko predstavnika, Momčilo Mitrović (2 naučne i 3 stručne), Mile Bjelajac (2 naučne i 1 stručna) i Momčilo Isić (2 naučne i 1 stručna), dok u mladoj je to Branko Nadoveza (4 naučne).

TABELA BR.2 Broj naučnih radova po generacijama saradnika INZ-a

generacije	broj radova	broj strana	broj strana po radu	procenat po broju radova	procenat po broju strana	monografije
starija	106	1497	14,12	29,04%	32,23%	8 (2)
srednja	156	1885	12,08	42,73%	40,59%	16 (8)
mlada	103	1262	12,25	28,67%	27,18%	8 (2)
UKUPNO	365	4644	12,72	100	100	32 (12)

TABELA BR.3 Broj naučnih radova po generacijama saradnika INIS-a

generacije	broj radova	broj strana	broj strana po radu	procenat po broju radova	procenat po broju strana	monografije
starija	137	1690	12,33	36,33%	38,59%	21 (7)
srednja	155	1918	12,37	41,44%	43,79%	17 (6)
mlada	82	771	9,40	21,93%	17,62%	6
UKUPNO	374	4379	11,70	100%	100%	44 (13)

¹⁶ U mladoj generaciji INIS-a ovaj monografski zbir nose 2 od šest 6 saradnika.

ISTORIJSKI PERODI I ISTORIJSKE TEME

Gledano u vremenskom opsegu saradnici INZ-a u svojim istraživačkim projektima obuhvataju sledeće periode: period do 1918. godine, period od kraja Prvog svetskog rata do kraja Drugog svetskog rata (1918-1945) i period posle Drugog svetskog rata. Prema prilogu koji je dat na kraju uvodne studije Bibliografije, period pre 1918. godine istražuju tri saradnika, period između 1918 i 1941. godine istraživalo je prvo petnaest pa dvanaest, a sada devet saradnika. Periodom posle 1945. godine bavi se sada pet istraživača, a početkom 1989. godine, od kada pratimo istraživačku delatnost Instituta četiri.¹⁷ Za razliku od ovog priloga naša analiza je obuhvatila i saradnike koji su otišli u penziju ili iz Instituta na drugo radno mesto, a koji se nisu našli u prilogu. Mi smo uključili i njih, želeći da sagledamo njegovu ukupnu delatnost. Usled toga, broj saradnika za svaki period je veći. To važi i za broj saradnika po područjima istorijskog istraživanja svakog perioda. U našoj analizi period od 1918. do 1945. godine je odvojen, jer predstavlja zaokruženu celinu sa jasno izraženim obeležjima. Isto važi i za sagledavanje delatnosti saradnika Instituta za noviju istoriju Srbije (Tabela 4), gde je hronološki istraživanje podeljeno, takođe, na četiri perioda istraživanja: period pre 1918. godine, međuratni period (1918-1941), period Drugog svetskog rata (1941-1945) i period posle 1945. godine, što je vidljivo u projektima saradnika. Njima se od 1989. godine do 1998. godine bavilo dvadeset četiri saradnika, ali sada je taj broj manji zbog istih razloga kao i u slovenačkom institutu.

U oba instituta za period pre 1918. godine nastavljena su ranija istraživanja i otvorena neka sasvim nova. Dr Franc Rozman i dr Jasna Fišer su produžili ranija istraživanja istorije radničkog pokreta i na toj tematici stekli i najviša naučna zvanja. Oni sada prelaze ranije okvire političke istorije radničkog pokreta. Tako se Jasna Fišer postepeno okreće socijalnim i privrednim pitanjima na prostoru Slovenije i prati porast industrijskog radništva.¹⁸ U proučavanju decenija pred Prvi svetski rat naglasak je na istraživanju društvene odnosno socijalne i privredne istorije, pojavljuju se i sasvim nove teme i nove metodologije rada sa njima: na primer, život građanstva i njihova materijalna kultura, te problemi kulture stanovanja u Sloveniji u drugoj polovini 19. i početkom 20. veka. U tom smislu želimo posebno da istaknemo radove dr Andreja

¹⁷ Na osnovu priloga Bibliografije broj saradnika po područjima istraživanja izgleda ovako: 1) za period pre 1918: politička istorija (do 1996. god. 1 istraživač, a od tada niko), privredna i socijalna (2, a od 1996. god. 3), kulturno područje do sada ne istražuje ni jedan istraživač; 2) period 1918-1945: politička istorija (krajem 80-tih 12 istraživača, od tog broja njih 7 periodom 1941-1945), devedesetih taj broj se smanjuje i sada iznosi 10 (od tog broja njih 4 bave se Drugim svetskim ratom), privrednom i socijalnom istorijom 2 do 3 istraživača zavisno od godine; kulturnom istorijom 1990-1991 bavilo se njih 2, pri čemu 1 međuratnim a 1 ratnim periodom, da bi posle toga ostao samo 1 za međuratni period; 3) period posle 1945: političkom i kulturnom istorijom po 1; privrednom i socijalnom 2 saradnika.

¹⁸ Jasna Fišer, „Prebilavstvo slovenske Istre v obrti in industriji med leti 1869-1910“. V: *Prispevki za novjšo zgodovino*, 30, 1990, št. 1-2. str. 15-20. ; isti, „Slovenska gospodarska bilanca ob vstopu v prvo Jugoslavijo.“ V: *Prevrti in slovensko gospodarstvo v XX stoletju: 1918-1945-1991*, (Ekonomska knjižnica). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996, str. 13-21.

Studena.¹⁹ U INIS-u istraživanjem perioda pre 1918. godine bavilo se troje saradnika, ali se sada više niko ne bavi prevashodno tim periodom, ali je on delimično zastupljen u radovima saradnika Istorijiskog instituta.²⁰ Pažnja dr Latinke Perović posebno je bila usmerena na korene srpskog socijalizma, kako unutrašnje (tradicija, socijalne i ekonomske prilike društva) tako i spoljne (preko uticaja ruskog narodnjaštva i zapadnoevropskog socijalizma 19. veka). U nekom smislu ona su završna istraživanja već ranijih istraživanja socijalističke misli u Srbiji. Takođe, dala je i značajan prilog istraživanju problema modernizacije srpskog društva krajem 19.veka.²¹ Nova tema ovog perioda, kao i kod saradnika INZ-a vezana je za društvenu istoriju i odnosi se na srpsko građanstvo i grad u drugoj polovini 19. veka. Taj prodor napravio je svojim istraživanjem mr Miroslav Perišić, koji se sada bavi problemima perioda posle 1945. godine.²² Mr Dubravka Stojanović se pre odlaska iz Instituta bavila istorijom političkih ideja.²³

Međuratno razdoblje je u istraživanjima saradnika INZ-a i INIS-a i dalje snažno obeleženo temama iz domena političke istorije, što je vidljivo iz broja istraživača koji se njome bave (u INZ-u se od ukupno devet njih šest bavi političkom istorijom, a u INIS-u od dvanaest njih osam). Ali i tu se štošta promenilo. Umesto ranijih tema revolucionarnog radničkog pokreta, komunističke partije, sindikalnog pokreta, omladine, sada se istražuju političke stranke, organizacije, pokreti, pri čemu nisu sagledavane kao ranije odvojeno već u povezanosti i isprepletanosti. Jedna od retkih koja je nastavila kao osnovno pitanje istraživanja vezano za Komunističku partiju Jugoslavije i njene aktivnosti u vreme šestojanurske diktature (1929-1934) na prostoru Slovenije bila je mr Ljiljana Trampuž. Uglavnom su u oba instituta započela istraživanja građanskih političkih ideja, stavova, organizacija. U slovenačkom institutu se političkim strankama, pokretima koji su se ujedinili u suprotstavljanju slovenačkim građanskim političkim strankama pozabavio dr Janko Prunk, čime je u svoj fokus istraživanja indirektno uveo i građanske stranke.²⁴ Dr Janko Prunk je čak pitanja slovenačke narodne politike posmatrao u rasponu većem od dva veka dosežući do devedesetih

¹⁹ Andrej Studen, *Pedenarca, ksel, kelnerca, žnidar: socialnogodovinska analiza izvora in poklične strukture stanovalcev izbranih ljubljanskih ulic iz let 1869-1910*. Ljubljana 1993.str. 228.; isti. *Stanovati v Ljubljani: socialnogodovinski oris stanovanjske kulture Ljubljančanov pred prvo svetovno vojno*, Ljubljana 1995. str. 226.

²⁰ Latinka Perović, Miroslav Perišić, Dubravka Stojanović

²¹ Latinka Perović, *Srpsko-ruske revolucionarne veze. Prilozi za istoriju narodnjaštva u Srbiji*, Beograd 1993.; isti, *Srpski socijalisti 19. veka. Doktrina narodnjaštva, Narodno-radikalna struja, Socijalno-revolucionarna struja*, knj.3. Beograd 1995; „Politička elita i modernizacija u prvoj deceniji nezavisnosti srpskog društva, u Srbija u modernizacijskim procesima XX veka”, Beograd 1994, str 235-245

²² Miroslav Perišić, *Valjevo, grad u Srbiji krajem 19. veka*, Istorijiski arhiv Valjevo, Valjevo 1997. Njega smo u našoj tabeli uvrstili u grupu saradnika koja se bavi periodom posle Drugog svetskog rata, shodno sadašnjim istraživačkim preokupacijama.

²³ Dubravka Stojanović, *Iskušavanje načela. Srpska socijaldemokratska partija i ratni program Srbije 1912-1918*, Beograd 1994.

²⁴ Janko Prunk, *Slovenski narodni vspon: narodna politika 1768-1992*. 1. izd. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992, str. 455; isti, „Pluralizem v političnem življenju Slovencev v stari Jugoslaviji”. V: *Borec*, 4, 1989, št. 7-8, str. 837-842; isti, „Medskupinsko razmerje v OF v odnosu na strategijo in taktiko”. V: *Sodobnost*, 39, 1991, št.8-9, str. 864-868.

godina 20. veka. A pitanje građanskih političkih stranaka, organizacija i udruženja, nasuprot komunističkih, u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca do zavođenja diktature proučavao je dr Jurij Perovšek. Te probleme na nešto drugačiji način proučavala je dr Anka Vidovič-Miklavčič. Oni su u tome ostali u okvirima perioda između dva svetska rata²⁵. U srpskom institutu takođe je pomenen akcenat sa komunističkog pokreta na istoriju građanskih političkih stranaka što je učinjeno proučavanjem Radikalne stranke i njenog delovanja u radovima dr Gordane Krivokapić-Jović.²⁶ Takođe se više izučava odnos pojedinih društvenih grupa prema državi i društvu, čime se, na primeru liberalne inteligencije, bavi dr Branka Prpa-Jovanović²⁷. Istorija srpskog radikalizma, te pitanje ideologije fašizma i nacionalizma u Srbiji istraživačka je preokupacija dr Branka Nadoveze. Inače, za ovakva israživanja neophodno je izaći iz vremenskog perioda kako bi se utvrdili koreni i uticaji koji su oblikovali određene političke ideje, pokrete, što je što je dr Nadoveza i preduzeo.²⁸ U Sloveniji se sličnom problematikom bavio dr Jurij Perovšek osvetljavajući politiku slovenačkih liberala prema nacionalnom pitanju kao jednom od najznačajnijih u Kraljevini Jugoslaviji.²⁹ Prožetost kulture i politike između dva svetska rata istraživao je dr Ervin Dolenc, koji je potom interesovanje usmerio i na političko delovanje slovenačkih političkih stranaka i grupa u kulturnom životu.³⁰ Problem Srba u Hrvatskoj i odnosa jugoslovenske države prema njima (koji je bio zapostavljen u vreme postojanja Jugoslavije), pokušava da razjasni mr Sofija Božić.³¹ Proučavanja nacionalnih manjina (Nemaca, Mađara, Rumuna) u Jugoslaviji između svetskih ratova, pre svega na prostoru Vojvodine, na kojem su najbrojnije etnički, osvetljava u svojim radovima mr Zoran Janjetović. O tome nema još uvek radova monografskog tipa.³² Kada su u pitanju saradnici slovenačkog instituta onda je ovo sagledivo kroz težnju da se ima u vidu celokupan istorijski, etnički i geografski prostor Slovenije (Štajerska, primorska Slovenija, Trst, Beneška itd.) i tom okviru pominju se i neslovenački narodi na tim prostorima. Tako su primorska Slovenija i pri-

²⁵ Jurij Perovšek, *Programi političkih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918-1929)*, (Viri, št. 13). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1998, str. 208.; Anka Vidovič-Miklavčič, *Mladina med nacionalizmom in katolicizmom; pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929-1941 v jugoslovenskem delu Slovenije*. (Knjižna zbirka Krt, 89). Ljubljana: študentska organizacija Univerze, 1994, str.265.

²⁶ Gordana Krivokapić-Jović, „Socijalna struktura NRS 1918-1929”, u: *Srbija u modernizacijskim procesima XX veka*, Beograd 1994, str.317-333.; isti, „Tipologija radikalne elite i radikalna baza 1918-1929”, *Tokovi istorije* 3-4, Beograd 1997, str. 73-89.

²⁷ Branka Prpa-Jovanović, *Jugoslavija kao moderna država u videnjima jugoslovenskih intelektualaca 1918-1929* (doktorat), Beograd 1996.; isti, „Beleške o Isidoru Sekulić, „Krvavi nacionalizmi””, Zbornik radova sa naučnog skupa „Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka. Položaj žene kao merilo modernizacije”, knj. 2, Beograd 1998, str. 294-297.

²⁸ Branko Nadoveza, *Istorija srpskog radikalizma 1903-1941. godine*, Beograd 1997.

²⁹ Juraj Perovšek, *Liberalizam in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918-1929*. Ljubljana: Modrijan, 1996, str. 296.

³⁰ Ervin Dolenc, *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918-1929*. Ljubljana 1996, str. 405.

³¹ Sofija Božić, „Srbi i Srpska pravoslavna crkva u Hrvatskoj 1918-1929”, *Tokovi istorije* br. 1-2, Beograd 1997, str. 80-92

³² Zoran Janjetović, „Vajmarska republika i nemačka manjina u Jugoslaviji”, *Tokovi istorije*, Beograd 1998, str. 140-155.; isti, *Odnosi Srba i Nemca u Vojvodini (XVIII-XX vek)* *Tokovi istorije* br. 1-2, Beograd 1996 str. 55-71

morski Slovenci bili predmet izučavanja dr Milice Kacin-Njohinz kojima se počela baviti sredinom šesdesetih godina, te je to produžetak prethodnih istraživanja. Ona se isključivo bavila tom problematikom.³³ U INZ-u privredna istorija perioda 1918-1941. razvijala se unazad tridesetak godina i najvažnije korake u tom smeru učinio je dr Jože Šorn. U centru proučavanja nalazio se proces industrijalizacije. Tu je problematiku produbio i proširio svojim rezultatima dr Žarko Lazarević. On je istraživao istoriju agrarnih odnosa sa naglaskom na pitanju zaduženosti seljaka i razvoju zadruga u Sloveniji. Štaviše, on je uspeo da njihovu istoriju u periodu od 1848. godine do 1948. godine i time je probio hronološke granice uokvirene međuratnim periodom, sagledavajući to pitanje kao proces dugog trajanja, bar kada je reč o slovenačkom prostoru.³⁴ U srpskom institutu izučavanje srpskog društva u periodu između dva rata bilo je vidno zapostavljeno u ranijim istraživanjima čime se dobijala redukovana slika društva. To je delimično otklonjeno istraživanjem seljaštva i njegove uloge u društvenom i političkom životu koje je sproveo dr Momčilo Isić. On je ovom pitanju posvetio nekoliko svojih monografija, kojima se predstavio kao specijalista za tu temu i period.³⁵ Pored njega, socialno-ekonomskom istorijom ovog perioda bavila se dr Milica Milenković. Sa novim istraživanjima, ali i drugačijim iščitavanjem starih izvora, ona je nastavila ranije izučavanje radničkog i sindikalnog pokreta.³⁶

Za razliku od slovenačkog instituta gde je međuratni period proučavan bez sagledavanja uloge vojske u bilo kom pogledu, u srpskom institutu je ovom problemu posvećena velika pažnja. Mirnodopska uloga vojnog faktora u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslaviji), istraživana je u vrlo širokoj interakciji sa društvom, politikom, ekonomijom, tradicijom. Ovu inovativnost u jugoslovenskoj istoriografiji pokazao je dr Mile Bjelajac i materijalizovao je sa nekoliko knjiga.³⁷ Važno je istaći da je dr Mile Bjelajac uspeo da izade iz hronološke omeđenosti i u svom istraživanju dá ne samo totalitet u sagledavanju ovog fenomena nego i da ga sagleda u vremenu od preko jednog veka. Kulturnoj istoriji pripadaju manji radovi mr Olge Manojlović koja se i jedina bavila tom vrstom istoriografije. Istraživala je prisutnost tradicije Prvog svetskog rata u javnosti Beograda.³⁸ Moramo istaći da u bibliografiji saradnika INZ-a

³³ Milica Kacin-Wohinz, *Prvi antifašizam v Evropi: Prir.:rska 1925-1935: bazoviškim žrtvam ob šestdeseti obletnici*, Koper, 1990, str. 531.; ista, *Storia degli Sloveni in Italia: 1866-1998*. (Ricerche). Venezia: Marsilio, 1998, str.149.

³⁴ Žarko Lazarević, *Kmečki dolgovi na Slovenskem: socio-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1848-1948*. Ljubljana 1994, str. 171.

³⁵ Momčilo Isić, *Seljaštvo u Srbiji 1918-1925*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 1995.; isti, „Ishrana i higijena na selu u Srbiji između dva svetska rata”, *Videnja*, 3, Beograd 1995, str. 220-236.; isti, „Poresko opterećenje seljaštva u Srbiji između dva svetska rata”, *Tokovi istorije* br. 1-4, Beograd 1998, str. 88-110.; isti, „Žena u seoskoj porodici u Srbiji između dva svetska rata”. *Zbornik radova Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka. Položaj žene kao merilo modernizacije*, 2, Beograd 1988, str.183-200.

³⁶ Milica Milenković, „Radničke socijalne ustanove i socijalni položaj radničke klase u Srbiji u periodu ekonomske krize od 1929-1935”, *Tokovi* br. 1 Beograd 1993, str. 61-87.; isti, „Socijalna politika u Srbiji uoči i u toku Drugog svetskog rata”, *Drugi svetski rat 50 godina kasnije* knj. I, Podgorica 1997, str. 441-450.

³⁷ Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslavije 1922-1935*, INIS Beograd 1994.

³⁸ Olga Manojlović, *Tradicije Prvog svetskog rata u beogradskoj javnosti 1918-1941. godine* (magistarska teza), Beograd 1997.

nismo pronašli slična istraživanja.

Periodom Drugog svetskog rata bavilo se u INZ-u šest saradnika, pri čemu jedan privredno-socijalnim problemima i jedan kulturnom istorijom. U INIS-u istorija ovog perioda istraživačka je orijentacija četiri saradnika, pri čemu su trojica okupirana problemima politike, a jedan socio-ekonomskom odnosno privrednom tematikom. Vojna istorija, ako je suditi po naslovima dela, nije prisutna u čistom obliku (vojne operacije i sl.), ali pošto je u vezi sa brojnim istorijskim događajima ima je u brojnim delima. Međutim, ostaje kao karakteristika da joj nije poklonjeno dovoljno pažnje.³⁹ Mr Damijan Guštin je istraživao socijalnu pripadnost slovenačke partizanske vojske u prvoj polovini 1942. godine.⁴⁰ Radi celovitosti prikazivanja narodnooslobodilačke borbe u Sloveniji potrebno je bilo i izučavanje strane koja je bila suprotstavljena partizanima. Delovanjem domobrana u primorskoj Slovenačkoj između 1943-1945. godine bavio se mr Boris Mlakar. Taj pravac istraživanja je nastavio i proširio na uopšte problem kolaboracije u Sloveniji u Drugom svetskom ratu.⁴¹ I u srpskom institutu se kao prevladajuća tematska orijentacija javlja pokret suprotstavljen partizanima, tj. Ravnogorski pokret, pitanja kolaboracije, nove vlasti, problem žrtava.⁴² Dr Dušan Biber, poznat svojim istraživačkim opusom već od ranije, nastavio je prethodne preokupacije vezane za Drugi svetski rat i njegovu međunarodnu dimenziju na prostoru Jugoslavije. Neophodno je istaći da on predstavlja jednog od retkih poslenika istorijske nauke sa slovenačkog prostora koji je sagledavao istorijska zbivanja na celokupnom prostoru Jugoslavije. Devedesetih godina njegova pažnja bila je usmerena na četnički pokret i Dražu Mihailovića.

Kao nova tema vezana za period 1941-1945. javlja se sa područja kulture i odnosi se na delatnost i sudbinu slovenačkih umetnika na obe suprotstavljene strane u ratu. Ta pitanja istražio je dr Bojan Godeša.⁴³ Dr Tone Ferenc kome su problemi svetskog sukoba u Sloveniji osnovna tema interesovanja prekoračio je granice njihove političke istorije i sagledao privrednu dimenziju i dešavanja u privredi.⁴⁴ U INIS-u je socijalno-

³⁹ Vojna istorija u „čistom obliku” je imala primat neposredno posle Drugog svetskog rata. Ovde samo konstatujemo da je tematski potisnuta i da kada je u istraživačkoj žiži onda je sagledana u širokoj povezanosti sa drugim ekonomskim, socijalnim, društvenim pojavama.

⁴⁰ Damijan Guštin, *Rast in razvoj slovenske partizanske vojske v prvi polovici leta 1942 in krajevni ter socialni izvor njenih borcev* (magistarska teza); isti, *Prebivalstvo v okupatorjevih zaporih: vloga zaporov v okupacijski politiki, položaj jetnikov in raznolikost razmer v položaju političnih jetnikov in kriminalcev* (doktorska disertacija). Ljubljana, 1998.

⁴¹ Boris Mlakar, „Slovenska proti revoluciji s posebnim pogledom na konec vojne”. V: *Prispevki za novjšo zgodovino*, 30. 1990, 1-2, str. 107-119.; isti, „Slovenski domobranci-prostovoljci ali mobiliziranci”. V: *Borec*, 46, 1994, št. 526-528, str. 104-126.; isti, „Delovanje nasprotnikov partizanskega gibanja pod Gorjanci”. V: *Prispevki za novjšo zgodovino*, 35, 1995, št. 1-2, str. 83-96.; isti, „Kolaboracija in državljanska vojna v Sloveniji”. V: *Zgodovina v šoli*, 5, 1996, št. 1, str. 3-8.

⁴² Milan Lazić, *Ravnogorski pokret 1941-1945*, Beograd 1997.; Žarko Jovanović, *Nova vlast u Srbiji 1941-1945*, Beograd 1997.

⁴³ Bojan Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam: slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom*. V: Ljubljani: Cankarjeva založba, 1995, str. 467.

⁴⁴ Tone Ferenc, „Problem raziskovanja gospodarstva pod okupacijom Slovenskem med drugo svetovno vojno”. V: *Grafmauerjev Zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 649-655.; isti, „Gradnja tovarne glinice in aluminijuma Strnišče med drugo svetovno vojno”. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 67 (32), 1996, št. 2, str. 174-204.

ekonomska i ekonomska problematika Drugog svetskog rata bila usmerenje dvojice saradnika. Dr Žarko Jovanović se pozabavio ulogom seljaštva u burnim političkim i društvenim prilikama u Srbiji tokom rata, a dr Dragan Aleksić je razmatrao privredu Srbije u istom periodu, pri čemu se nije zadržao samo na ratnom periodu, već ju je vremenski proširio i na međuratni period, posebno tridesete godine.⁴⁵ Pitanjem žrtava u toku rata i zbog njega u Sloveniji počele su da istražuju dva mlada istraživača, Mojca Šorn i Tadeja Rihtar Tominšek. Ovo pitanje dobilo je obradu i u srpskom institutu u okviru nekoliko manjih radova.

Proučavanje istorije nakon Drugog svetskog rata i istorije socijalističkog perioda postepeno se širilo i tematski i hronološki. Ta karakteristika vidljiva je u radovima saradnika oba instituta. U hronološkom pogledu stiglo se do sredine sedamdesetih godina, a povremeno u pregledima i do kraja osamdesetih, pa čak i vrlo bliskih devedesetih godina, čime je učinjen pokušaj da se prevaziđe problem istorijske distance. Politička istorija ovog perioda vidljiva je u radovima dr Jerce Vodušek Starič.⁴⁶ Pedesete godine počela je da proučava Mateja Režek kao mladi istraživač, a pitanje kulturne politike, cenzure, umetničkih sloboda, rad umetničkih i naučnih ustanova, te uticaja politike na kulturu uopšte, obrađivao je dr Aleš Gabrič.⁴⁷ Kao teme privredne istorije socijalističke Jugoslavije javljaju se nacionalizacija, problemi industrijalizacije, agrarna reforma i sl, naravno, opet, samo na prostoru Slovenije. Njih u svojim radovima osvetljavaju dr Zdenko Čepič i dr Jože Prinčič.⁴⁸ Dr Jože Prinčič je svoje istraživanje pomerio do sedamdesetih godina, što je i moguće kada je u pitanju ekonomska istorija, dok je političkoj istoriji to problem s obzirom na nemogućnost da se uvek prikupi relevantna građa. Za razliku od INZ-a, gde se ovim periodom bavi sedam istraživača, od kojih četiri političkom, dva socijalno-ekonomskom i jedan kulturnom istorijom, saradnici INIS-a manje se interesuju političkom problematikom gde je prisutan jedan istraživač, a znatno više društvenim odnosno socijalno-ekonomskim temama. Tako je problem „narodne demokratije” i „narodne države” u Jugoslaviji kao režima i društvenog modela koji ima svoj međunarodni kontekst proučavala dr Marija Obradović i ono je sintetizovano u monografiji. Ona u poslednje vreme nastoji da razume kakav je bio odnos između saveznih, republičkih centara moći na prostoru cele jugoslovenske države.⁴⁹ Srpsko društvo je posle svetskog rata preživelo ogromne pro-

⁴⁵ Žarko Jovanović, *Seljaštvo Srbije u Drugom svetskom ratu 1941-1945*, INIS, Beograd 1995.; Dragan Aleksić, *Privreda Srbije u Drugom svetskom ratu 1941-1945* (doktorska disertacija), Beograd 1997.; isti, „Prve mere nemačke privredne politike u Srbiji 1941. godine”, *Istorija 20 veka*, br.1, Beograd 1995, str. 85-95.; isti, „Posledice ekonomske eksploatacije Srbije u Drugom svetskom ratu”, *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1996, str. 319-326.

⁴⁶ Jerca Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944-1946*, Ljubljana, 1992, str. 454.; isti, „Politika in politično izrazoslovje ob koncu druge svetovne vojne”. V: *Celjski zbornik*, 1994, str. 273-283.

⁴⁷ Aleš Gabrič, *Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945-1952*, Ljubljana 1991, str.469-655.; isti, *Socialistična kulturna revolucija: slovenska kulturna politika 1953-1962*, Ljubljana 1995, str. 369.

⁴⁸ Zdenko Prinčič, *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945-1963*, Maribor 1995, str. 282.; Jože Prinčič, *Povojne nacionalizacije v Sloveniji 1945-1963*, Novo mesto 1994, 176.; isti, *V začaranem krogu: slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme 1955-1970*, Ljubljana 1999, str. 286.

⁴⁹ Marija Obradović, „*Narodna demokratija*” u *Jugoslaviji 1945-1952*, INIS, Beograd 1995.

mene koje je proučavao dr Momčilo Mitrović u svojem višegodišnjem istraživanju ove problematike (društveno-ekonomske promene, političke, idejne i sl.), o čemu svedoče njegovi brojni radovi.⁵⁰ Kakva je bila uloga seljaštva i koliko su promene u sferi agrarnih odnosa uticale na njega u periodu posle rata do 1953. godine bavila se dr Vera Gudac-Dodić.⁵¹ Ona je najnovijim istrživanjima započela proučavanje malo istražene teme društveno-ekonomskog položaja žene u srpskom društvenom životu. Potrebe države za obrazovanim, učenim ljudima otvorile su istraživačku temu školovanja intiligencije na stranim univerzitetima sa vrlo širokom lepezom odnosa države i intelektualaca u različitim vidovima. Tim problemom je u novije vreme zaokupljen mr Miroslav Perišić. Takođe, novi prodor u tematskom smislu započeo je i pitanjem odnosa i mesta srpskog građanstva u posleratnom društvu. Proučavanjem odnosa države i verskih zajednica u Srbiji otvoreno je pitanje uloge crkve u srpskom društvu i državi. Njega je poslednjih desetak godina istraživala dr Radmila Radić i u hronološkom smislu pomerila je granice izvan ovog perioda, pa je to pitanje razmatrala i pre 1945. godine, kao i do 1966. odnosno 1971. godinu, što zavisi od mogućnosti građe.⁵²

Na kraju ovog diskursa o aktuelnim temama slovenačke i dela jugoslovenske istoriografije, koje su objekat zanimanja saradnika Inštituta za novejšu zgodovinu i Instituta za noviju istoriju Srbije primećujemo da u Sloveniji u vidokrugu skoro da nema većih istraživanja sa prevashodnom tematikom iz crkvene a posebno ne vojne istorije. Kod jednog i drugog postoji težnja da se prevaziđe hronološka omeđenost i pojave sagledaju u dužem vremenskom trajanju, mada tematske usmerenosti ostaju vidljive.

TEMATSKÉ SLIČNOSTI I RAZLIKE

Pokušali smo da, pre svega, razvrstamo osnovne teme saradnika oba instituta. Dok je hronološki princip podele manje sporan (mada ni on nije potpun)⁵³, podela na političku, socijalno-ekonomsku i kulturnu istoriju je sasvim uslovna. Ta uslovnost potiče odatle što se saradnici bave raznim temama i što mnogi radovi mogu pripadati jednoj ili drugoj oblasti. Na primer, seljaštvo u Drugom svetskom ratu je i politička i socijalna tema, kao i odnos liberalne intiligencije prema državi. Tabela br.4 predstavlja

⁵⁰ Momčilo Mitrović, „Antisocijalistička i ibleovska delatnost u Narodnoj obnovi Srbije 1945-1952”, *Tokovi revolucije* br.1, Beograd 1989, str. 160-189.; isti, „Sudovi časti u Srbiji posle drugog svetskog rata”, *Godišnjak za društvenu istoriju*, br. 2, Beograd 1994, str.123-139.; isti, *Izgubljene iluzije. Prilozi za društvenu istoriju Srbije 1944-1952*, Beograd 1997, str. 307.

⁵¹ Vera Gudac-Dodić, „Položaj seljaštva u agrarnoj politici Jugoslavije od 1945. do 1952.” *Tokovi* br. 1-2, Beograd 1993.; isti, „Razvitak i ekonomske karakteristike seljačkih radnih zadruga u Jugoslaviji 1945-1952”, *Tokovi istorije*, br. 3-4, Beograd 1997.

⁵² Radmila Radić, *Verom protiv vere. Država i verske zajednice u Srbiji 1945-1953*. Beograd 1995.

⁵³ Janko Prunk je u INZ-u pisao o slovenačkoj istoriji u rasponu većem od dva veka, a Dragoljub Petrović je prijavio sintezu o pravno-političkom položaju Srbije u celom 20. veku. Rezultati ovog pokušaja nisu izneti u formi naučne studije, ali smo o njima obavesteni iz dnevnih novina i iz jednog njegovog predavanja na tribini Instituta.

razvrstavanje saradnika po tome koja oblast dominira u njihovom opusu, što ne znači da im je to i jedina tema.

TABELA BR.4 Poređenje broja saradnika INZ-a i INIS-a po periodima i temama

periodi	pre 1918. godine			1918-1941			1941-1945			posle 1945		
	PI	SEI	KI	PI	SEI	KI	PI	SEI	KI	PI	SEI	KI
INZ	1	4		6	2	1	4	1	1	4	2	1
INIS	2			8	3	1	3	1		1	5	

objašnjenje skraćenica:

PI- politička istorija

SEI- socijalno-ekonomska istorija

KI- kulturna istorija

Već na prvi pogled, uočavaju se razlike. Kulturna istorija se više obrađivala u slovenačkom institutu. Isto tako, u Sloveniji se ukupno više ljudi bavilo političkom istorijom. Međutim, kada se bavljenje političkom istorijom razmatra hronološki, odnos je suprotan za period do 1945. godine i posle. Političkom istorijom pre 1945. godine se bavilo više ljudi u INIS-u, dok se političkom istorijom posle 1945. godine bavilo četiri puta više saradnika INZ-a.

Kada se posmatraju specifične teme, neobuhvaćene ovom grubom podelom, vide se dodatne razlike. Demografski problemi se više izučavaju u Sloveniji, a nacionalne manjine u Srbiji.⁵⁴ U Sloveniji niko nije istraživao vojni faktor, dok se crkvom, ako je moguće zaključiti iz bibliografskih naslova (ne računajući delatnost samog Antona Korošca), bavi mali broj slovenačkih radova, i to nemajući za prvenstvenu temu crkvu,⁵⁵ dok u INIS-u postoji nekoliko monografija i veći broj radova o tom pitanju.⁵⁶ Ovo je vrlo neobično, s obzirom na značajnu ulogu crkve u slovenačkoj politici i društvu.

U okviru Instituta za noviju istoriju Srbije uočljivo je proučavanje, naravno, srpskih tema, ali je primetna i znatna orijentacija na istraživanje širih evropskih i jugoslovenskih tema, kao na primer istraživanja mr Zorana Janjetovića o iseljavanju

⁵⁴ U INIS-u postoji projekat o etničkim promenama na Kosovu i dva rada o migracijama, dok se u Sloveniji tri mlađa saradnika prvenstveno bave demografijom. U INZ-u se niko sistematski ne bavi nacionalnim manjinama (sem svojom manjinom u međuratnoj Italiji i nacionalnim odnosima u okolini Trsta).

⁵⁵ Anka Vidovič-Miklavčič, *Mladina med nacionalizmom in katolicizmom: pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929-1941 v jugoslovanskem delu Slovenije*, (Knjižna zbirka Krt, 89), Ljubljana: študentska organizacija Univerze, 1994; Milica Kacin-Wohinz, „Vloga katoliške cerkve pri zaščiti jugoslovenske manjine v Fašistični Italiji (1920-1940)“. V: *Borec*, 41, 1989, št.3-4, str. 437-443. Pored ta dva rada pronašli smo i jedno predavanje T.Ferenca sa naučne konferencije koje se odnosi na crkvu u Sloveniji pod nemačkom i italijanskom okupacijom. Verujemo da je i u okviru knjige Ervina Dolenca ovo pitanje razmatrano u sklopu kuturne politike i kulturne borbe, ali nam se čini da ovo pitanje nije dobilo potrebnu pažnju.

⁵⁶ Naravno, brojni radovi Radmile Radić i rad Sofije Božič.

Nemaca iz Jugoslavije 1945. godine ili knjiga dr Marije Obradović koja je obrada jugoslovenske tematike u kontekstu Istočne Evrope. Isto važi i za rad dr Mila Bjelajca, koji takođe jednu jugoslovensku temu smešta u evropski okvir. Za razliku od srpskog instituta, kod slovenačkog se slabo može sagledati ova evropska i jugoslovenska dimenzija. Štaviše, ako je suditi po bibliografskim jedinicama saradnici Inštituta za novejšu zgodovinu uglavnom proučavaju istoriju Slovenije, znači, uslovno rečeno, lokalnu istoriju, lokalnu ako se imaju u vidu opšti procesi u okviru Jugoslavije. Uspeli smo da registrujemo osamnaest radova manjeg obima, koji imaju u centru pažnje celinu bivše zajedničke države, što je od ukupnog broja 4,9%. A kada je u pitanju istorija odnosa sa susedima stiče se utisak da je sa njima Slovenija imala diplomatske odnose kao posebna država, a ne kao deo Jugoslavije.

Sličnost je, najpre, vidljiva kod proučavanja tema sa socijalno-ekonomskog područja. One su podjednako prisutne u oba instituta ali sa tom distinkcijom što su u INZ-u više okrenute periodu pre 1918. godine, a u INIS-u periodu posle Drugog svetskog rata. Njima su se okrenule i slovenačka i srpska starija generacija, proučavajući stare teme ali imajući u vidu prožimanje svih područja i totalitet sagledavanja određene pojave. Takođe, primat u procesu izučavanja imaju međuratni period i period posle 1945. godine. Postoji tendencija u oba instituta da se hronološke granice razmaknu, a time i tematske, pre svega u približavanju savremenosti (do 70-tih, pa čak i 90-tih godina).

Inače, kada su u pitanju uže tematske orijentacije uočljivo je bavljenje pitanjem društvenih i socijalnih grupa, na primer intiligencije i seljaštva. U istraživačkom vidokrugu su i građanske partije i građanstvo, istorija političkih ideja i pokreta i sl.

Imajući u vidu sve ranije rečeno, postavlja se kao logično pitanje: kolika je uloga i koliki je historiografski uticaj ta dva instituta, svakog na svom historiografskom prostoru? To je teže utvrditi za slovenački institut jer ne možemo da sagledamo celinu slovenačke historiografije, dok za srpski institut je unekoliko lakše, jer smo njen deo. Srpski institut je, naravno, orijentisan prvenstveno na srpske teme i tamo gde je to moguće uočavajući i širu dimenziju razmatrane teme, događaja, procesa. Sa takvim istraživanjima on se nadovezuje na istraživanja Istorijskog instituta i Inštituta za savremenu istoriju i u historiografskom smislu čini njen važan deo. Njegov uticaj bi bio još vidljiviji ukoliko bi to premestili na pojedinačan plan gde se ističu saradnici i njihova tematska područja kojima se skoro niko ne bavi osim njih.

I na kraju, posebno je interesantno ako prethodno izrečene brojke i podatke vežemo za društveno-ekonomske uslove, u kojima egzistiraju slovenački i srpski institut u razmatranom decenijskom periodu. Slovenački saradnici Inštituta za novejšu zgodovinu žive i rade u prilikama koje odlikuje znatno veće društveno i lično blagostanje, dok saradnici Inštituta za noviju istoriju Srbije stručno i lično su u situaciji gde je društveni i lični standard na mnogo nižem nivou. Uočavajući ovu osobenost uslova u kojima deluju i povezujući je sa dobijenim rezultatima analize, primećujemo da historiografska produktivnost oba instituta u navedenom periodu je skoro ista, dok se opšti

društveno-ekonomski uslovi umnogome razlikuju. Usled toga, nameće se neobičan zaključak, ako je suditi po svemu što smo do sada izneli, upoređujući te dve ustanove i sredine, da istoriografska produktivnost ne reflektuje direktno društveno-ekonomske prilike. To je, možda, zaključak koji može da ohrabri nas, koji treba da stvaramo u nepovoljnim društveno-ekonomskim okolnostima.

Summary

Two very similar scientific institutions in the field of current history in Yugoslav successor states (in Belgrade and Ljubljana) were subjected to comparative analyze included quantitative method as well. The both institutes (INZ-Ljubljana, INIS-Belgrade) have similar number of scientists (Slovenian-28, Serbian-24). Our scientific interest dealt with printed production in period 1989-1998. The INZ produced 365 scientific articles, studies and other accounts (pp.4.644) and 34 monographs. On the other side the INIS produced 374 articles and studies (pp.4.379) and 44 monographs in spite of absence of good facilities accompanied by shortages of various kind (especially in 1992/93). The majority of Slovenian historians chose for the topics pre 1918 history. Only 4,5 per cent out of them devoted their interest to Yugoslav history as whole. That is four time less than in Belgrade. In contrast to colleagues from Belgrade they turned themselves more frequently to the demographic and cultural issues. The scientists in INIS, instead, covered history of Yugoslav military, national minorities and Orthodox Church. Both institutes have developed interest for social history - structures, institutions of civil society, Elites, economy, peasantry, women (Gender). In edition, both institutes still have paid their attention to history of political parties, leaders and political ideas.